

מן השמים דברתי עמכם

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה כֹּה תֹאמַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַתֶּם רְאִיתֶם כִּי מִן הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם: (שמות כ יט).¹

מִן הַשָּׁמַיִם הַשְּׂמִיעַךְ אֶת קוֹל לְיִסְרֹךְ וְעַל הָאָרֶץ הָרֹאֵךְ אֶת אֲשׁוֹ הַגְּדוּלָּה וְדִבְרֵי שְׂמֵעֶת מִתּוֹךְ הָאֵשׁ: (דברים ד לו).²

בראשית רבה פרשה ע סימן ט – האבן נגללה ושבחה למקומה

ר' יוחנן פתר לה בסיני: "וירא והנה באר בשדה" - זה סיני, "והנה שם שלשה עדרי צאן" - כוהנים לוויים וישראלים, "כי מן הבאר היא ישקו העדרים" - שמשם שמעו עשרת הדיברות, "והאבן גדולה על פי הבאר" - זו שכינה, "ונאספו שמה כל העדרים" - ר' שמעון בן יהודה איש כפר עכו משום ר' שמעון: שאילו היו שם ישראל חסרים עוד אחד, לא היו מקבלים את התורה. "וגללו את האבן" - שמשם שמעו עשרת הדיברות, "והשיבו את האבן למקומה" - "אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם" (שמות כ יט).³

שמות רבה ה ט – השגב הגדול

... זהו שכתוב: "יִרְעֶס אֶל בְּקוֹלוֹ נִפְלְאוֹת" (איוב לו ה). מהו "ירעס"? כשנתן הקב"ה את התורה בסיני הראה בקולו לישראל פלאי פלאים.⁴ כיצד? היה הקב"ה מדבר והקול יוצא ומחזיר בכל העולם: ישראל שומעים את הקול בא עליהם מן הדרום - והיו רצים לדרום לקבל את הקול. ומדרום נהפך להם לצפון - והיו רצים לצפון. ומצפון נהפך למזרח - והיו רצים למזרח. וממזרח נהפך להם למערב - והיו רצים למערב. ומן המערב נהפך להן מן השמים - והיו תולין עיניהם לשמים. והיה נהפך בארץ - והיו מביטין לארץ, שנאמר: "מן השמים השמיעך את קולו ליסרך ועל הארץ הראך את אשו הגדולה" (דברים ד לו). והיו ישראל אומרים זה לזה: "והחכמה מאין תבוא?" (איוב כח יב).⁵ והיו ישראל אומרים: מהיכן הקב"ה בא מן המזרח או מן הדרום וכו'.⁶

¹ וההמשך שם: "לֹא תִעֲשׂוּן אֶתִּי אֱלֹהֵי כֶסֶף וְאֱלֹהֵי זָהָב לֹא תִעֲשׂוּן לָכֶם", עליו זכינו כבר לדון בדף [אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם](#) בפרשה זו. שם כבר הראינו שלמרות שברור שנפתח כאן עניין חדש, שהרי הפסוק מתחיל במילים: "ויאמר ה' אל משה וכו'", ניתן לדרוש את הפסוק שלנו גם 'למעלה', היינו על הדיבור מהשמים שהיה במעמד הר סיני ופשוטו.

² חזרו ונשנו הדברים במשנה תורה בלשון דומה: "מן השמים דברתי - מן השמים השמיעך". ו"ליסרך" הוא ללמדך מוסר (לא להביא עליך ייסורים), היינו שלדיבור מן השמים יש חשיבות ומטרה. בדורות האחרונים רבו הדיונים והלימוד באמירה: "לא בשמים היא", שיסודה בדברי משה בתורה (דברים ל יב) והמשכה בדברי חז"ל, בפרט במחלוקת הידועה על [תנורו של עכנאי](#) (בבא מציעא נט ע"ב), ואף אנו שלחנו בה ידיים בדברינו [לא בשמים היא](#) בפרשת נצבים. ראו גם דברינו [בת קול בסיני ובבית המדרש](#) בחג השבועות. ואילו כאן, יש לנו תזכורת של הדיבור שאכן בא משמים, של ההתגלות האלוהית שהיא הבסיס לכל והנותנת תוקף גם לכך שמכאן ואילך "לא בשמים היא". ועל "מן השמים" שמתקשר ל"לא בשמים", ברצוננו לדלות ולצקת מעט מים.

³ בדברינו [אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם](#) כנזכר לעיל, כבר ניסינו להבין פשר מדרש סימבולי זה על שלושה עדרי הצאן ועל הקשר בין הבאר בשדה של ספר בראשית ובין מעמד הר סיני של ספר שמות. לא ירדנו שם עד סופו של מדרש זה וכאז כן עתה, נשמח לשמוע רעיונות ודעות (אפשר שהוא פשוט 'מדרש ציורי' למעמד עשרת הדברות שמתחבר אל ספר בראשית ואבות האומה). מה שחשוב לנו כאן, הוא סיום המדרש. הדרשן רואה בפסוק "אתם ראיתם כי מן השמים וכו'", משפט מסכם של מעמד סיני אבל העמדתה אל מול "והשיבו את האבן למקומה" של ספר בראשית היא מפתיעה. גלילת האבן היינו הסרתה מעל פי הבאר היא לכאורה "אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם". אבל הדרשן רואה דווקא בהשבת האבן למקומה את הקשר עם הפסוק "והשיבו את האבן למקומה" הוא שעומד כנגד: "אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם". מה פשר הדבר? היה אירוע חריג של דיבור משמים אך הוא פסק. העולם חזר לסדרו והאבן למקומה. גם זה חלק מ"לא בשמים היא".

⁴ כמעט והינו דורשים: ירעם - יראם.

⁵ שני פסוקים דומים הם בפרק כח באיוב: "וְהִחֲכְמָה מֵאֵין תִּמְצָא וְאֵין זֶה מְקוֹם בִּינָה" (פסוק יב), "וְהִחֲכְמָה מֵאֵין תְּבוֹא וְאֵין זֶה מְקוֹם בִּינָה" (פסוק כ). לפיכך, אפשר לקיים את שני הנוסחאות שבחילופי הגרסאות במדרש זה, שמופיע במקורות רבים: "וְהִחֲכְמָה מֵאֵין תִּמְצָא" או "וְהִחֲכְמָה מֵאֵין תְּבוֹא". מה גם שבנוסחים רבים של המדרשים מופיע בד"כ רק ציון הפרק ולא הפסוק המדויק.

⁶ מדרשים רבים מתארים את השגב הגדול של מעמד הר סיני והפלא של דיבור ה' מן השמים. מלבד מדרשי תנחומא כאן (שהם תאומים לשמות רבה), ראו שיר השירים רבה (וילנא) פרשה א סימן ג: "מה מים מן השמים, שנאמר (ירמיה י) לקול תתנו המון מים בשמים - כך תורה מן השמים, שנאמר (שמות כ): כי מן השמים דברתי עמכם. מה המים בקולי קולות, שנאמר (תהלים כט): קול ה' על המים - כך תורה בקולי קולות, שנאמר (שמות יט): ויהי ביום השלישי בהיות הבקר ויהי קולות וברקים". ופסיקתא זוטרתא (לקח טוב) שמות פרק טו שמדגיח את הדיבור מפה לפה: "לקול ה' אלהיך. אלו עשרת הדברות שנאמרו מפה אל פה בעשרה קולות, שנאמר: מן השמים השמיעך את קולו (דברים ד לו)". כמו כן המדרשים הרבים על הפסוק בשיר השירים: "ישקני מנשיקות פיהו" ועל הפסוק בפרשתנו "וכל העם רואים את הקולות", מקצתם הבאנו בדברינו [מעמד הר סיני - התגלות ופשרה](#) בחג השבועות. ראו עוד פירוש אבן עזרא לפסוק הראשון בעשרת הדברות שהדיבור מן השמים הוא שמביא ל"דעת הגמורה, ששייב האדם אל לבו עד שיתברר לו בראיות, כי השם הוא לבדו". והמעניין מכולם הוא אולי מדרש דברים רבה (ליברמן) פרשת ניצבים, משום שהוא על הפסוק "לא בשמים היא". ואלה דבריו: "כי המצוה הזאת, זה שאומר הכתוב: והחכמה מאין תמצא. בשעה שעמדו ישראל על הר סיני לקבל את התורה היו קול שומעים מן הצפון וקול מן הדרום וקול מן המערב וקול מן המזרח קול מלמעלה וקול מלמטה, שנאמר: מן השמים השמיעך את קולו, קול ה' בכח. והיו ישראל אומרים: והחכמה מאין תמצא. שאלו למלאכי השרת, אמרו אין אנו יודעים, מה אתם אומרים. ונעלמה מעיני כל חי אלו מלאכי השרת, ומעוף השמים נסתרה. אמר להם משה: מה אתם שואלים מאלו? כבר

מכילתא דרבי ישמעאל יתרו מסכתא דבחדש פרשה ט - ירד או לא ירד

"כי מן השמים דברתי עמכם". כתוב אחד אומר: "כי מן השמים", וכתוב אחד אומר: "וירד ה' על הר סיני" (שמות יט כ), כיצד יתקיימו שני מקראות הללו? הכריע השלישי: "מן השמים השמיעך את קולו ליסרך" (דברים ד לו), דברי רבי ישמעאל.⁷ רבי עקיבא אומר: כתוב אחד אומר: "כי מן השמים", וכתוב אחד אומר: "וירד ה' על הר סיני אל ראש ההר", מלמד שהרכין הקב"ה שמים העליונים על ראש ההר ודבר עמהן מן השמים, שנאמר: "מן השמים וגו'"; וכן הוא אומר: "ויט שמים וירד וערפל תחת רגליו" (תהלים יח ז).⁸ רבי אומר: "וירד ה' על הר סיני אל ראש ההר ויקרא ה' למשה אל ראש ההר ויעל משה" (שמות יט כ), שומע אני כשמועו? אמרת: ומה אחד משמש שמשין, הרי הוא בא במקומו ושלא במקומו, קל וחומר לכבודו של מי שאמר והיה העולם.⁹

רש"י על הפסוק, שמות כ יט – בין כבוד לגבורה ולאש

כי מן השמים דברתי - וכתוב אחד אומר וירד ה' על הר סיני, בא הכתוב השלישי והכריע ביניהם (דברים ד לו): "מן השמים השמיעך את קולו ליסרך ועל הארץ הראך את אשו הגדולה" - כבודו בשמים ואשו וגבורתו על הארץ. דבר אחר: הרכין שמים ושמי השמים והציען על ההר, וכן הוא אומר (תהלים יח ז) ויט שמים וירד.¹⁰

אבן עזרא הפרוש הקצר – הכבוד הוא שירד

כי מן השמים דברתי עמכם - וכן אמר גם משה: מן השמים השמיעך את קולו (דברים ד לו), כי הכבוד הוא היורד. ושמים ושמי השמים לא יכלכלוהו (מלכים א ח, כז).¹¹

אמרת לא נפלאת היא ממך, והן אינן יודעין". וההמשך המתבקש: "כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו", כאשר "לא בשמים" ו"לא מעבר לים היא" נצבים בתוכם. הרי לנו שילוב ושזירה של "לא בשמים היא", יחד עם "מן השמים דברתי עמכם", כבר במעמד הר סיני!

⁷ לפי שיטת ר' ישמעאל יש כאן הכרעה ברורה לטובת הדעה שהקב"ה לא ירד באמת על ההר וקולו נשמע מן השמים. את הסתירה בין שני הפסוקים בפרשתנו, זה שלפני עשרת הדברות שהקב"ה ירד על הר סיני ובין זה שלאחר הדברות שהדיבור היה מהשמים, מכריע הפסוק השני הבאנו בראש דברינו, מספר דברים: "מן השמים השמיעך את קולו". ומה נעשה עם הפסוק הראשון? נאמר (אם ר' ישמעאל ירשה לנו להצטרף אליו) שזו הייתה הרגשת בני האדם שעמדו לרגלי ההר הבוער. "דברה תורה כלשון בני אדם".

⁸ לפי שיטת ר' עקיבא, הפסוק השלישי, מספר דברים, איננו בא להכריע, אלא להציע פשרה של הרכנת השמים על הארץ, מעין התקרבות עד כדי נגיעה בין השמים לארץ - נראה על הארץ, נשמע מהשמים - מוטיב שנראה גם במדרשים שלהלן. ראו הנוסח בספרא ברייתא דרבי ישמעאל פרשה א, שלמרות שמה, נראית כמביאה את שיטת ר' עקיבא דווקא או שהיא מנסה לפשר בין שתי השיטות ולומר ששתיהן רעיון אחד הוא: "שני כתובים המכחישים זה את זה עד שיבוא השלישי ויכריע ביניהם. כיצד? כתוב אחד אומר: וירד ה' על הר סיני אל ראש ההר, וכתוב אחר אומר: מן השמים השמיעך את קולו ליסרך, הכריע השלישי: כי מן השמים דברתי עמכם. מלמד שהרכין הקב"ה שמי שמים העליונים על הר סיני ודבר עמהם, וכן אמר דוד בספר תהלים: ויט שמים וירד וערפל תחת רגליו". ראו גם איך הוא מחליף את סדר הפסוקים, מה סותר ומה מכריע. אבל לדידו של מדרש זה ההכרעה כאן היא הפשרה של הרכנת שמי השמים על הארץ. ומעניין הארץ, השימוש בפסוק מספר איוב על הערפל כמקור להרכנת השמים על הארץ, כאשר יש לנו פסוק מפורש בתורה, בעניין זה: "ומשה נגש אל הערפל אשר שם האלהים". וכבר הערנו פעמים מספר על נטיית הדרשנים להתבסס על פסוקי הכתובים והנביאים דווקא.

⁹ רבי לא חושב שיש שום בעיה לומר שהקב"ה נמצא בעת ובעונה אחת גם בשמים וגם בארץ. ירד לארץ ודיבר מהשמים. פשר הביטוי "שמש שמיין" הוא, כך מציעים הפרשנים, השמש שמאירה לעולם ומקורה רחוק ואורה פוגע בארץ והיא גם כאן וגם שם בעת ובעונה אחת. וברור שיש כאן משחק מילים של שמש ושמש, לצד מחשבה דתית עמוקה כולל מלחמה בעבודה זרה. עכ"פ, רבי לא נכנס לכל העניין של ירידת הקב"ה לארץ וקולו שנשמע מהשמים ולא רואה בכך שום בעיה.

¹⁰ רש"י מביא לכאורה את המכילתא ואת שתי השיטות הנ"ל: ר' ישמעאל ור' עקיבא. ה"דבר אחר" היא שיטת ר' עקיבא והדעה הראשונה, כסדר שבמכילתא, צריכה להיות אם כך שיטת ר' ישמעאל. אבל זה לא מה שרש"י אומר. גם בדעה הראשונה של רש"י אין הכרעה, אלא הצעה לפתרון משולב אחר, כנראה של רש"י עצמו: "כבודו בשמים ואשו וגבורתו על הארץ". רמב"ן מדקדק איתו וטוען שאין הדברים מכוונים ומפנה אל המכילתא, אבל מוסיף גם פירוש משלו: "ואמת הוא כי השם בשמים וכבודו בהר סיני כי באש ה'". אליבא דרמב"ן האש היא כבוד ה' וכבוד זה ירד על הר סיני, ואילו אליבא דרש"י: "כבודו בשמים ואשו וגבורתו בארץ". או נאמר זאת במילים אחרות: רמב"ן טוען שהאש שירדה לארץ, ככתוב מפורש בספר דברים, היא כבוד ה'. ואילו רש"י יטען שכל מה שירד לא היה באמת כבוד ה', רק אשו וגבורתו. ובין שניהם, נשאר עדיין הדיבור משמים, על זה אולי אין וויכוח.

¹¹ ראו איך הוא לוקח את הפסוק מתפילת שלמה בחנוכת בית המקדש: "השמים ושמי השמים לא יכלכלוך", פסוק שרבו עליו הדרשות העוסקים בעצם הרעיון לבנות בית לשכינה בארץ (ראו דברינו **האמנם ישב אלהים את האדם** בפרשת תרומה), והופך אותו להסבר לירידת כבוד ה' לארץ. בפירושו הארוך לפסוק שלנו, לא מהסס אבן עזרא ללכת עוד צעד 'נועז' לקראת הרעיון של ירידת כבוד ה' לארץ, ואלה דבריו שם: "רבים השתבשו, בעבור שמצאו: ודבריו שמעת מתוך האש (דברים ד, לו), שהיה בהר סיני, כי כתוב וירד ה' על הר סיני אל ראש ההר (שמות יט, כ). ועתה אמר: מן השמים דברתי עמכם. ומי שיש לו לב יבין הטעם בפרשת כי תשא. רק עתה אתן לך משל, אולי יבין מי שאין לו לב. חשוב, שיהיה כדמות אדם ראשו בשמים, ורגליו על הר סיני, וזה טעם וירד, ומן השמים ידבר, כמו ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים (זכריה יד, ד), כי ידענו שהשמים והארץ מלאו כבודו". ההפניה לפרשת כי תשא, אגב, היא לפסוק: "הנה מקום אתי ונצבת על הצור" (שמות לג כא). רמב"ן שהבאנו בהערה הקודמת, משבח את הפירוש הזה של אבן עזרא במילים: "ודברי פי חכם חן" הלקוחות מספר קהלת י ב. ואפשר שבאנו לידי מחלוקת מעניינת בין גישת חכמי ספרד (רמב"ן, אבן עזרא) וגישת חכמי צרפת-אשכנז (רש"י) בעניין ירידת כבוד ה' ומשמעות ההפרדה בין שמים לארץ ואולי בנושא הגשמת האל בכלל. ראו בהקשר זה את תיאור ירידת ה' בפרקי דרבי אליעזר פרק מ: "בששה בסיון נגלה על ישראל הקב"ה ובמקומו נגלה על הר סיני. ונפתחו השמים ונכנס ראש ההר בתוך השמים והערפל מכסה את ההר. והקב"ה יושב על כסאו ורגליו עומדות על הערפל, שנאמר: ויט שמים וירד וערפל תחת רגליו". ולא נאריך בכך.

מכילתא דרבי ישמעאל יתרו מסכתא דבחדש פרשה ד – הרצין ראשו לא ירד

"וירד ה' על הר סיני" (שמות כ יט). שומע אני על כולו? תלמוד לומר "אל ראש ההר" (שם). יכול ממש שירד הכבוד והוצע על הר סיני? תלמוד לומר: "כי מן השמים דברתי עמכם". מלמד שהרצין הקב"ה שמים התחתונים ושמי השמים העליונים על ראש ההר, וירד הכבוד והוצע על גב הר סיני, כאדם שהוא מציע את הקר על ראש המטה, וכאדם שהוא מדבר מעל גבי הקר¹² ... רבי יוסי אומר: הרי הוא אומר: "השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם" (תהלים קטו טז), לא עלה משה ואליהו למעלה ולא ירד הכבוד למטה. אלא מלמד, שאמר המקום למשה הריני קורא לך מראש ההר ואתה עולה, שנאמר: ויקרא ה' למשה.¹³

אבות דרבי נתן נוסח ב פרק מז - התורה חוזרת לשמים?

ג' חזרו למקומן: ישראל והתורה והכסף והזהב. ישראל היו מעבר הנהר, שנאמר: "בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם תרח אבי וגוי" (יהושע כד ב). ומנין שחזרו למקומן, שנאמר: "לָהֵן מִן דֵּי הִרְגִּזוּ אֶבְרָהָמָא לְאַלְהָ שְׁמַיָא יְהִי הֵמוּ בְּיַד נְבוֹכַדְנֶצַּר מְלִךְ בְּבֵל כְּסָדְאָה" (עזרא ה יב).¹⁴ התורה היתה מן השמים, שנאמר: "אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם" (שמות כ יט). ומנין שחזרה למקומה? שנאמר: "התעייף עיניך בו ואיננו" (משלי כג ה).¹⁵

ספרי זוטא פרק ז - הדיבור במשכן

ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר: שומעני כאילו לא ירדה שכינה לארץ מעולם, שנאמר: "מן השמים השמיעך את קולו ליסרך" (דברים ד לו), "אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם" (שמות כ יט). ומה אני מקיים "ובבוא משה אל אהל מועד לדבר איתנו"? אלא כמין סילון של אש היה יורד מן השמים לבין שני הכרובים ומדבר עמו, משום שנאמר: "מבין שני הכרובים וידבר אליו".¹⁶

¹² כאן אין כלל צורך בכתוב שלישי שיכריע, ופשיטא לדרשן שהפסוק שלנו: "כי מן השמים דברתי עמכם" (ומקבילתו בספר דברים שהדרשן אפילו לא נזקק לה) הוא הקובע ומגביל את "וירד ה' על הר סיני". נראה שזו שיטה שלישית, אבל קרובה יותר לשיטת ר' ישמעאל שלעיל (ורש"י בדעה הראשונה). שימו לב להרחבת הדימוי של הרכנת השמים מעל הארץ (ההר) לכרית שעל גב המיטה (ענן הרובץ על ההר).

¹³ ראו אזכור אמירה זו של ר' יוסי להלכה בגמרא סוכה ה ע"א בדיון על גובהה המינימלי של הסוכה שהוא עשרה טפחים: "ותניא, רבי יוסי אומר: מעולם לא ירדה שכינה למטה, ולא עלו משה ואליהו למרום, שנאמר: השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם". שם ההקשר הוא למשכן שנראה להלן (בשל מוטיב הסוכה), אבל ה"תניא" שבגמרא הוא, כך נראה, המכילתא שלנו הדנה במעמד הר סיני. סוכה שהיא למטה מעשרה טפחים, חוץ מכך שקשה קצת לקיים בה "תשבו כעין תדור", שהרי אף אדם לא גר במקום כזה, היא כאילו מורידה את השכינה המסוככת על הסוכה (ראו שיר השירים רבה ב א) לתחום ממשלת הארץ, מה שלא היה, לא במשכן ולא במעמד הר סיני. אדם שהולך בצורה גאה, דוחק את רגלי השכינה (ברכות מג ע"ב), אבל אדם שמנסה לדחוק עצמו באופן לא טבעי (או לא אפילו להצטנע יתר על המידה) אינו מקיים את הפסוק: "השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם". ראו עוד בגמרא שם שההקפדה על ההפרדה בין שמים וארץ היא חדה וברורה. הגמרא דוחה שם שאלות רבות על הפרדה זו, עד שגם אליהו שעלה בסערה השמימה, לא עלה מעבר לעשרה טפחים! ועל [הקריאה למשה](#) בה חותם המדרש, שגם הוא לא עלה למעלה מעשרה טפחים, כבר הרחבנו בדף מיוחד בשם זה בפרשת ויקרא.

¹⁴ תרגום: "מאחר שהרגיזו אבותינו את אלהי השמים, נתן אותם ביד נבוכדנצר מלך בבל הכשדי".

¹⁵ עניין זה שהתורה חזרה למקומה בשמים, מיד לאחר מעמד הר סיני (כך משתמע מהפסוק: התעייף עיניך בו ואיננו), דורש ביאור וכבר רצינו לדורש בו שבעים פנים ולקשר אותו להחזרת האבן על פי הבאר למקומה שראינו במדרש הראשון שהבאנו (וגם ל"לא בשמים היא"), אך ממקבילות למדרש זה נראה שמדובר בכתב שפרח מעל לוחות הברית בעקבות חטא העגל כפי שמופיע למשל במכילתא דרבי שמעון בר יוחאי פרק יז: "וזה אחד מן הדברים שחזרו למקומן. גלות חזרה למקומה ... כתב שמים חזר למקומו, שנאמר: אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם, מהוא אומר: התעייף עיניך בו ואיננו (משלי כג ה)". ובמסכת פסחים פז ע"ב כסיבה לגלות בית ראשון: "והיינו דרבי אלכסנדר, דאמר: שלשה חזרו למטעתן, אלו הן: ישראל, כסף מצרים, וכתב לוחות ... ואשברם לעיניכם. תנא: לוחות נשברו ואותיות פורחות". כך הוא במרבית המדרשים שבדקנו, כנוסח הגמרא בפסחים ולא כאבות דרבי נתן. אז הלכה לנו הדרשה היפה (כולל חיזוק לערכן של הלוחות השניים מול הראשונים). ואפרופו הגמרא בפסחים, ראו המשל שם מדוע גלו ישראל דווקא לבלל: "רבי יוחנן אמר: מפני ששיגרן לבית אמן. משל לאדם שכעס על אשתו, להיכן משגרה - לבית אמה". נראה שזו דעתו של חכם ארץ-ישראלי ואמוראי בבל מציעים שם הסברים אחרים כמובן, כגון: "שקרוב לשונם ללשון תורה". ראו שם.

¹⁶ ראו פירוש רמב"ן בתחילת הציווי על המשכן, ראש פרשת תרומה, שמות כה ב: "וסוד המשכן הוא, שיהיה הכבוד אשר שכן על הר סיני שוכן עליו בנסתר ... והיה במשכן תמיד עם ישראל הכבוד שנראה להם בהר סיני. ובבוא משה היה אליו הדבור אשר נדבר לו בהר סיני. וכמו שאמר במתן תורה (דברים ד לו) מן השמים השמיעך את קולו ליסרך ועל הארץ הראך את אשו הגדולה, כך במשכן כתיב (במדבר ז פט) וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפורת מבין שני הכרובים וידבר אליו". ממדרש ספרי עולה כאילו המשכן היה אפילו במעלה גבוהה יותר, שהרי במעמד הר סיני היה הדיבור מהשמים ואילו כאן, באינטימיות גמורה, בתוך המשכן, מעשה ידי אדם, על הארץ. ולכן הוא מדגיש שגם הדיבור במשכן היה מהשמים: "כמין סילון של אש היה יורד מן השמים לבין שני הכרובים ומדבר עמו". ראו דברינו [וישמע את הקול מדבר אליו](#) בפרשת נשא, שם הרחבנו בנושא הדיבור למשה במשכן מבין שני הכרובים. מה שחשוב לעניינינו כאן, הוא שבניגוד גמור לתורה שחוזרת לשמים ולאבן שנגללת חזרה על פי הבאר, המשכן הוא הר סיני מתמיד עם דיבור מהשמים. וגם משחרבו המשכן והמקדש (ובני ישראל חטאו פעם אחר פעם ולא שמעו בקול הנביאים), לא חזרה התורה לשמים והדיבור עבר לבית המדרש שהוא המשכה של לשכת הגזית שישבה במקדש. וכאשר ניסה מי מהחכמים לחזור ולהסתיע בתורה משמים ונעזר במין סילון של אש (בת קול), אמרו לו חבריו: "לא בשמים היא". ראו בתלמוד ירושלמי מסכת שבת פרק א הלכה א, שהוא מקביל לגמרא סוכה שראינו לעיל בשיטת ר' יוסי, מוטיב הפרדת הרשויות: "מנין למעלה מ' שהיא רשות אחרת?

ספרי דברים פרשת האזינו פסקא שו – תורה שניתנה בשירה

"האזינו השמים ואדברה" - על שם שניתנה תורה מן השמים, שנאמר: "אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם" (שמות כ יט). "ותשמע הארץ אמרי פי", שעליה עמדו ישראל ואמרו: "כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע" (שמות כד ז).¹⁷

שבת שלום
מחלקי המים

¹⁷ ר' אבהו בשם רשב"ל: ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפורת אשר על ארון העדות מבין שני הכרובים [שמות כה כב]. וכתוב: אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם [שם כ יט]. מה דיבור שנאמר להלן רשות אחרת. אף דיבור שנאמר כאן רשות אחרת. יש הפרדת רשויות ברורה בין הדיבור מהשמים, לבין הדיבור בארץ, במתן תורה ובמשכן.

ובדברים רבה י ד פרשת האזינו הדרשן לומד את שניהם מפסוק אחד, הפסוק השני שהבאנו בראש דברינו: "האזינו השמים והארץ - למה לשמים ולארץ? שלא נתנה תורה אלא על ידיהן, שנאמר (דברים ד) מן השמים השמיעך את קולו ליסרך ועל הארץ הראך את אשו הגדולה". הדיבור משמים היה אכן מאורע חריג וחד-פעמי שאחרי כל הדרשות והפירושים, אין אנו מבינים אותו עד סופו. ראו גם פסוקים כפשוטם שבני ישראל לא יכלו לעמוד בדיבור זה ואמרו למשה: "דבר אתה עמנו ונשמעה ואל ידבר עמנו אלהים פן נמות" (שמות רבה ה, המדרש השני בראש דברינו). אבל העדות, תרתי משמע, של הדיבור משמים והזכרון בתודעה וההפנמה "בדעת הגמורה" כלשון אבן עזרא, הם לדורות ובשירת האזינו בה נפרד משה מבני ישראל הוא מנסה לשחזר את המעמד הגדול ולהפוך את השמים והארץ של מעמד הר סיני לעדים ולעדות לתורות.